

ВЗАЄМОДІЯ «БАТЬКО – ДИТИНА» ЯК ЧИННИК УСПІШНОГО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

«PARENT-CHILD» INTERACTION AS A FACTOR OF SUCCESSFUL DISTANCE LEARNING FOR PRIMARY SCHOOL CHILDREN

У статті представлено дані дослідження, спрямованого на перевірку гіпотези про зв'язок особливостей взаємодії батьків з їхніми дітьми молодшого шкільного віку в рамках дистанційного навчання, в якому взяли участь 42 людини. Віртуальний характер дистанційного навчання має свої позитивні і негативні аспекти для особистості суб'єкта освіти. Специфіка середовища кардинально впливає на всі компоненти навчальної діяльності: навчальну мотивацію, навчальну ситуацію, контроль та оцінку навчання учнів. Для дослідження емоційного ставлення батьків до дитини, особливостей виховної позиції батьків, узгодженості та задоволеності учасників взаємодії застосовано опитувальник І.М. Марковської, для дослідження успішності академічного навчання використано експертні оцінки шкільних вчителів. Емпіричне дослідження складалося з двох частин: 1) дослідження особливостей взаємодії «батько – дитина»; 2) дослідження академічної успішності молодших школярів у дистанційному форматі. Отримані дані підтвердили нашу гіпотезу про те, що тісний контакт батьків з їхніми дітьми молодшого шкільного віку дає їм змогу бути академічно успішними під час дистанційної форми навчання, що потенційно може бути свідченням формування стійкої учбової мотивації та подальшої пізнавальної активності. Результати дослідження мають практичну значущість в освітньому просторі щодо психологічної допомоги батькам дітей молодшого шкільного віку, консультативної та психолого-просвітницької роботи з ними.

Ключові слова: дитячо-батьківські відносини, діти молодшого шкільного віку, дистанційне навчання.

The article presents the data of the research aimed at testing the hypothesis about the connection between the peculiarities of the interaction of parents with their children of primary school age in the framework of distance learning, which was attended by 42 people. The virtual nature of distance learning has its positive and negative aspects for the personality of the subject of education. The specificity of the environment dramatically affects all components of educational activities: learning motivation, learning situation, control and evaluation of student learning. To study the emotional attitude of parents to the child, the peculiarities of the educational position of parents, the consistency and satisfaction of the participants of the interaction used a questionnaire IM Markovskaya, to assess the success of academic training used expert assessments of school teachers. The empirical study consisted of two parts: 1) a study of the peculiarities of the interaction "parent-child", 2) a study of the academic performance of junior high school students in a distance format. The obtained data confirmed our hypothesis that close contact of parents with their children of primary school age allows them to be academically successful in distance learning, which can potentially be evidence of the formation of sustainable learning motivation and further cognitive activity. The results of the study have practical significance in the educational space for psychological assistance to parents of children of primary school age, counseling and psychological and educational work with them.

Key words: child-parent relations, children of primary school age, distance learning.

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.20.14>

Булгакова О.Ю.

д.психол.н., доцент,
декан факультету дошкільної педагогіки та психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

Азаркіна О.В.

старший викладач кафедри психології та соціальної роботи
Одеський національний політехнічний університет

Постановка проблеми. Сформована глобальна ситуація попередження поширення нової коронавірусної інфекції змусила людей усамітнитися з членами своїх сімей у будинках та квартирах і продовжувати життя з мінімальною безпосередньою взаємодією у соціумі. І найбільш уразливою в даних умовах виявилася сім'я. Вона грає важливу роль у становленні особистості дітей та підлітків, чинить вирішальний вплив на психологічне благополуччя дитини. Взаємодія батьків та дітей стала більш тісною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Становленням особистості дитини займалися багато вчених [1; 4; 5; 7–9], однак актуальність нашого дослідження зумовлена вивченням взаємодії «батько – дитина» як чинника успішної освіти в новому, незвичному для більшості громадян України форматі дистанційного навчання.

Дистанційна освіта дає змогу задовольнити потреби кожної людини в навчанні, вирішити проблеми традиційної освіти, пов'язані з відсутністю індивідуального підходу, недостатнім використанням активних форм навчання, директивністю освітнього процесу, слабкою мотивацією до самостійної пізнавальної діяльності, жорсткою прив'язкою до території й часу, суб'єктивністю оцінки результатів навчання. Дистанційне навчання здатне оптимально подолати недоліки традиційної освіти й відрізняється від неї за такими показниками: підвищує відвідуваність заходів за рахунок онлайн-учасників та переглядів записів; дає можливість доступу до електронних матеріалів та відеозаписів занять; забезпечує доступність і економічність освіти для всіх категорій громадян, у тому числі соціально незахищених та мало-

мобільних; надає можливість вибору індивідуального темпу засвоєння знань; стимулює самостійну пізнавальну діяльність учня [3].

Сама по собі дистанційна модель навчання як базовий складник передбачає передачу інформації у спеціальному інформаційно-освітньому середовищі (віртуальному). Віртуальний характер дистанційного навчання має свої позитивні і негативні аспекти для особистості суб'єкта освіти. Специфіка середовища кардинально впливає на всі компоненти навчальної діяльності: навчальну мотивацію, навчальну ситуацію, контроль та оцінку навчання учнів [2].

Якщо раніше функції дорослих членів сім'ї переважно зводилися до забезпечення матеріальними благами та мінімальним безпосереднім спілкуванням, то нині в силу об'єктивних причин частину функцій педагогів взяли на себе батьки.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення особливостей взаємодії батьків та дітей як чинника успішності навчання молодших школярів у дистанційному форматі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричне дослідження складалося з двох частин: 1) дослідження особливостей взаємодії «батько – дитина», 2) дослідження академічної успішності молодших школярів у дистанційному форматі.

Цільовою групою виступили батьки дітей молодшого шкільного віку (7–8 років). Загальна кількість вибірки становила 42 людини – батьки дітей молодшого шкільного віку та три експерта – вчителі початкових класів.

У дослідженні використовувалися такі методи: стандартизований опитувальник «Взаємодія «батько – дитина» (І.М. Марківського, варіант для батьків молодших школярів) [5], а також експертна оцінка шкільного вчителя. Опитувальник дає змогу з'ясувати емоційне ставлення батьків до дитини, особливості виховної позиції батьків, узгодженість і задоволеність учасників взаємодії за такими показниками: невимогливість – вимогливість; м'якість – суворість; автономність – контроль; емоційна дистанція – близькість; відкидання – прийняття; відсутність співпраці – співробітництво; тривожність за дитину; непослідовність – послідовність; виховна конфронтація в сім'ї; задовільність відносинами з дитиною.

Експертна оцінка шкільних учителів дала змогу розділити дітей на три групи за ступенем академічної успішності в рамках дистанційного навчання:

1 – високий ступінь успішності (швидко адаптувалися до нової форми навчання, освоїли нові технології взаємодії у віртуальному освітньому середовищі та легко засвоювали нову навчальну інформацію, демонструючи високу академічну успішність; переважаючи відмітки – «відмінно»);

2 – середній ступінь успішності (досить швидко адаптувалися до нової форми навчання, освоїли нові технології взаємодії у віртуальному освітньому середовищі та за допомогою дорослих засвоювали нову навчальну інформацію, демонструючи середню академічну успішність; переважаючи відмітки – «добре»);

3 – низький ступінь успішності (демонструють ознаки дезадаптації до нової форми навчання, тяжко освоїли нові технології взаємодії у віртуальному освітньому середовищі, слабо засвоюють нову навчальну інформацію навіть зі сторонньою допомогою, демонструють низьку академічну успішність; переважаючи відмітки – «задовільно»).

Результати дослідження особливостей взаємодії батьків та дітей. За шкалою «невимогливість – вимогливість» батька, яка дає змогу визначити рівень вимогливості батька, були отримані такі результати: 39% батьків демонструють вимогливе ставлення до своїх дітей-школярів та очікування високого рівня відповідальності від дитини в навчальній діяльності; 32% випробовуваних показали середній рівень вимогливості до дитини як до учня; 29% – невимогливість, яка проявляється у відсутності очікувань високого рівня академічної успішності дитини.

Слід зазначити, що в останню групу потрапили батьки, чиї діти академічно успішні. Це може інтерпретуватися як низька значимість «відмітки» для даної групи батьків.

Шкала «м'якість – суворість» батька показала, що 57% випробовуваних демонструють суворість, строгість заходів, що застосовуються до дитини, жорсткість правил, що встановлюються в дитячо-батьківських взаєминах, високий ступінь примусу дітей до виконання будь-якої діяльності. Інші 43% батьків, навпаки, – м'якість, демократичність вимог до дитини, що навчається.

Шкала «автономність – контроль» по відношенню до дитини розподілила респондентів так: 59% батьків показали вираженість контролюючої поведінки по відношенню до дитини, що виявляється в надмірній опіці, нав'язливості, обмеженні; 13% демонструють чергування автономності та контролю, які визначаються здебільшого зовнішніми чинниками («включенням» батька у свою роботу); 28% – низький контроль, що виявляється в повній автономії дитини, а в окремих випадках – у вседозволеності.

За шкалою «емоційна дистанція – емоційна близькість» дитини до батьків домінують 73% респондентів, які досить високо оцінюють свою близькість із дитиною, своє бажання ділитися найпотаємнішим і найважливішим із батьком. Решта батьків, 27%, уважають, що у них оптимальна емоційна дистанція у відносинах, яка влаштовує обидві сторони взаємодії.

За шкалою «відкидання – прийняття» дитини батьком у 61% випробовуваних проявляється прийняття особистісних якостей і поведінкових проявів дитини (тобто приймає її такою, яка вона є, без прагнення виправити в ній будь-що), 27% у різних життєвих питаннях демонструють прийняття або відкидання, а 13% – не задоволені відносинами з дитиною та демонструють відкидання й конфліктність.

Шкала «тривожність за дитину» між дитиною та батьком: 19% респондентів описують характер дитячо-батьківських взаємодій із переважанням високого ступеня тривожності за дитину; 33% відзначають нестійкість прояву тривожності та стабільності відносин; у 48% переважає відсутність тривожності.

Шкала «непослідовність – послідовність» батька розподілилася у респондентів так: 79% випробовуваних вважають, що послідовність батька є важливим параметром взаємодії, й оцінюють себе як послідовних і постійних у своїх вимогах, у своєму ставленні до дитини, у застосуванні покарань і заохочень тощо. Визнають свою непослідовність, емоційну неврівноваженість, виховну невпевненість 21% респондентів.

За шкалою «виховна конфронтація у сім'ї» більшість батьків, а саме 66%, вважає, що не є авторитетними для дитини. 26% батьків вважають, що нині вони переживають переломний момент, коли їхній авторитет у деяких питаннях підміняє авторитет друзів. 8% респондентів вважають, що вони є авторитетом для своїх дітей.

Шкала «задоволеність стосунками дитини з батьком»: 49% випробовуваних відзначають низький ступінь задоволеності, що може свідчити про порушення у структурі дитячо-батьківських відносин, можливі конфлікти або про стурбованість сімейною ситуацією. Решта 51%, навпаки, дуже задоволені відносинами зі своєю дитиною.

Результати дослідження успішності навчання молодших школярів у дистанційному форматі. За ступенем успішності навчання дітей молодшого шкільного віку в дистанційному форматі умовно можна поділили на три групи в такому процентному співвідношенні:

40% учнів – із високим ступенем академічної успішності, яка проявляється у швидкому пристосуванні до нової форми навчання, освоєнні нових технологій взаємодії у віртуальному освітньому середовищі, високій академічній успішності;

39% – із середнім ступенем академічної успішності, що виявляється у швидкій адаптації до нової форми навчання, але в деяких моментах за допомогою дорослих, освоєнні нових технологій взаємодії у віртуальному освітньому середовищі за допомогою «проб і помилок», демонструють середню академічну успішність;

21% – із низьким ступенем академічної успішності, що виявляється в ознаках дезадап-

тації до нової форми навчання, труднощах під час засвоєння нових технологій взаємодії у віртуальному освітньому середовищі, слабкій академічній успішності.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження показало, що переважна більшість батьків оцінює взаємодію зі своїми дітьми молодшого шкільного віку як вимогливу, сувору, контролюючу. При цьому респонденти відзначають емоційну близькість, прийняття особистісних якостей дитини, задоволеність стосунками зі своєю дитиною, відсутність тривожності. Діти даної групи батьків віднесені експертами до першої категорії – із високим ступенем академічної успішності.

Трохи менше випробовуваних відзначають м'якість, демократичність, автономію у відносинах зі своєю дитиною, середній рівень вимогливості. Експерти оцінили рівень академічної успішності дітей даної групи як середній.

Найменша група батьків, чії діти віднесені експертами до групи, що навчається з низькою академічною успішністю, характеризують взаємодію з переважанням високого ступеня тривожності, вседозволеності, лояльності.

Отримані дані підтвердили нашу гіпотезу про те, що тісний контакт батьків з їхніми дітьми молодшого шкільного віку дають їм змогу бути академічно успішними під час дистанційної форми навчання, що потенційно може бути свідченням формування стійкої учбової мотивації та подальшої пізнавальної активності.

Результати дослідження мають практичну значущість в освітньому просторі щодо психологічної допомоги батькам дітей молодшого шкільного віку, консультативної та психолого-просвітницької роботи з ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасенко Т. Психолого-педагогічне проектування взаємодії: як організувати і реалізувати. *Палітра педагога*. 2016. № 6. С. 7.
2. Волошенко М.А. Психологические аспекты личности при использовании дистанционного обучения. *Теория и практика современной психологии*. 2019. № 2. Т. 2. С. 38–43.
3. Волошенко М.А. Психолого-педагогические особенности дистанционного обучения. *Теория и практика современной психологии*. 2019. № 1. Т. 2. С. 22–26.
4. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
5. Коломинский Я.Л., Панько Е.В. Детская психология. Минск, 1986.
6. Марковская И.М. Опросник для изучения взаимодействия родителей с детьми. *Семейная психология и семейная терапия*. 1999. № 2. С. 94–108.
7. Павелків Р.В., Цигикало О.П. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. С. 376.
8. Инхельдер Б., Пиаже Ж. Психология ребенка. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 160 с.
9. Токарева Н.М., Шамне А.В. Основы возрастной психологии : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 283 с.